

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- SENTPÉTERY IMRE – BORSA IVÁN: *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke*. I–II. Budapest, 1923–1987.
- DÖRY, FRANCISCUS – BONIS, GEORGIUS – BÁCSKAI, VERA: *Decreta regni Hungariae. Gesetze und Verordnungen Ungarns (1301–1457)*. Budapest, 1976. (Bibliográfia: 67–72)
- KRISTÓ GYULA (Szerk., bev., jegyz.): *Középkori históriák oklevelekben (1002–1410)*. Szeged, 1992.
- BERTÉNYI IVÁN: *Az országbírói intézmény története a XIV. században*. Budapest, 1976.
- BÓNIS GYÖRGY: *A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon*. Budapest, 1971.
- ENGEL PÁL: *Magyarország világi archontológiája. (1301–1457)* I–II. Budapest, 1996.
- ERDÉLYI LÁSZLÓ: *Magyarország törvényei Szent Istvántól Mohácsig*. Szeged, 1942.
- FEJÉRPATAKY LÁSZLÓ: *A királyi kancellária az Árpádok korában*. Budapest, 1885.
- ÉRSZEGI GÉZA: Oklevéltan. In: Kállay István (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest, 1986, 12–18; (bibliográfia: 27–28.).
- KUBINYI ANDRÁS: Királyi kancellária és udvari kápolna Magyarországon a XII. században. In: uő: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999, 1–68.
- KUMOROVITZ L. BERNÁT: A középkori magyar „magánjogi” írásbeliség első korszaka (XI–XII. század). *Századok* 97(1963). 1–31.
- MÁLYUSZ ELEMER: *Egyházi társadalom a középkori Magyarországon*. Budapest, 1971.
- SOLYMOSSI LÁSZLÓ: Oklevéltan. In: Bertényi Iván (szerk.): *A történelem segédtudományai*. Budapest, 1998, 176–193; (bibliográfia: 191–193.).
- SENTPÉTERY IMRE: *Magyar oklevéltan*. Budapest, 1930.

MOLNÁR ERSZÉBET

Az Alföld kulcsa, a szolnoki vár

Magyarország várainak falai közt nemcsak az ország katonai, hanem közjogi és társadalmi történetének is sok megfigyelésre méltó jelene játszódtott le. A rég széthullott, elporladt és lerombolt várak nemzeti múltunkra vonatkozó emlékeket rejtenek magukban. Azoknak története, építészeti leírása hazánk politikai, művelődési és társadalmi történetének kiegészítő részét képezi.

A magyar végvárak vonalának jutott az a nehéz feladat, hogy a török támadásokat fel fogja. Nem csak Magyarországot védte a 160 tagú végvárrendszer, amely az Adriai-tengertől húzódtott a Kárpátok alján északra, onnan Erdélyig, hanem megvédte Ausztriát és az egész nyugati Európát.

Zounuk – az első írásos emlékek

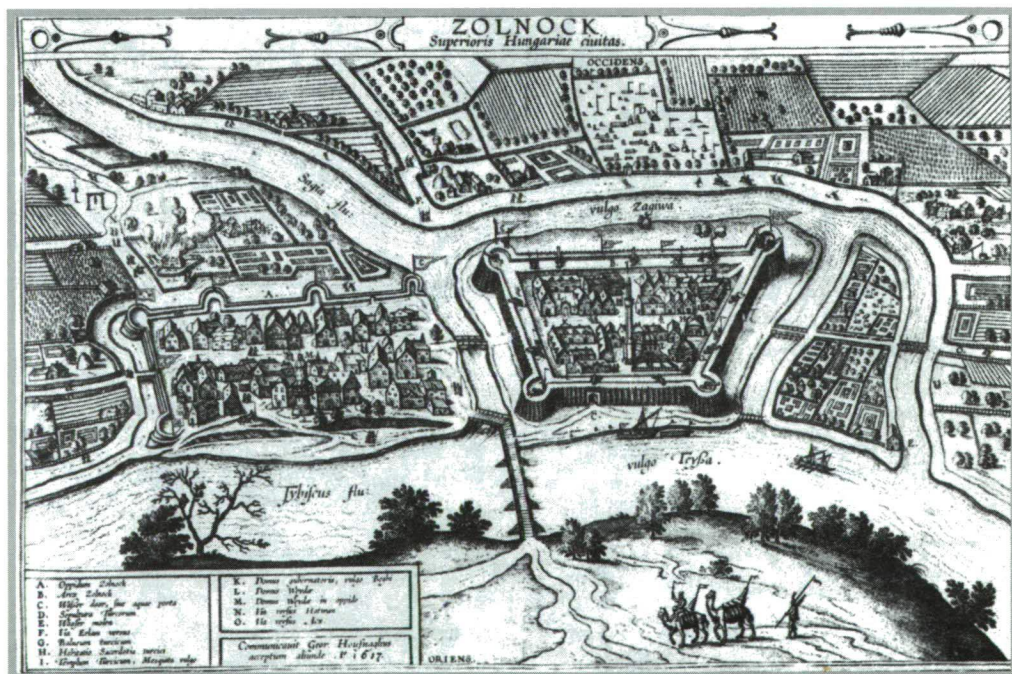
Szolnok településtörténeti vizsgálata alapján megállapítható, hogy a település magja, az egykori vár, a Tisza és a Zagyva folyók összefolyása által védett terület – mint árvízmentes magaslat – az őskortól kezdve alkalmas volt emberi megtelepedésre. A régészeti leletek is

igazolják, hogy már honfoglaló magyarság megszállta ezt a vidéket. A Zagyva partján fekvő Strázsa-halomból a századforduló táján felszínre került tarsolylemez sír nemzetségfői székhelyre utal. A vár alatti Tisza-partról előkerült aranyozott ezüst övveretek és lószerszámdíszek is ezt erősítik.

A magyar feudális államszervezet kialakulásakor létrejött megyék és várispánságok sorában Szolnok megye is szerepel Szolnok központtal. Györffy György kutatásai alapján elfogadott, hogy szervezése nem I. István uralkodása kezdetén történt, hanem a második szervezőkor. Szolnok város névadója az a Zounuk ispán volt, aki az 1046-os Vata-féle pogánylázadaskor Gellért püspökkel s a magyar főpapság zömével szenvedett vértanúhalált.

Az első írásos emlék Szolnok városáról a garamszentbenedeki monostor alapító okleveléből ismert, 1075-ből. I. Géza király alapította a monostort, s annak jövedelemként birtokokat adományozott, többek között a mai Szolnok környékén. Az oklevél nem eredeti példányban maradt az utókorra, hanem 1217-ben II. Endre király megerősíti az adománylevelet, s az ekkor keletkezett átirat maradt ránk.

A mai Szolnok települési magját az ispáni vár és az attól nyugatra elterülő belváros jelzi. Kiváló települési adottságait számos tényezőnek köszönheti. Szárazföldi és vízi utak találkozásánál olyan árvízmentes magaslat, amely a legmagasabb árvizektől is védett, egyben kiváló átkelőhely, mert a Tisza árterülete Szolnok és Szanda között összeszűkül. S az átkelőhely jelentőségét fokozza, az a körülmény, hogy a Buda és Erdély közti legrövidebb út vonalába esik. Az átkelőhely és a révjövedelem védelmét a földvár biztosította a XI. század húsz-harmincas éveitől.

1. ábra SZOLNOK VÁRA EGY 1617-ES ÁBRÁZOLÁSON

Szolnok megye kialakulása

A Szolnok megye területén élők kelet felé terjeszkedtek, hogy újabb területeket népesítsenek be. Idővel sok földet szereztek, összefüggő terület azonban nem alakulhatott ki, mivel útjukba esett a már meglévő Bihar és Szabolcs megye. Így egységes szolnoki terület nem jött létre. Az egyik tömb, a nyugati a mai megye területén feküdt, s a váci egyházmegyéhez tartozott. Ennek területén a szolnoki főesperesség már 1279 óta létezett. A másik tömb, a keleti az erdélyi püspökség területén alakult ki, ennek főesperességét is szolnokinak nevezték. A két megyét a Tisza menti Szolnok várából irányították. Élén egy ispán állt, akit 1134 óta említenek. A szolnoki ispáni cím jelentős tisztségnak számított, hiszen 1263-tól 1441-ig összekapcsolódott az erdélyi vajda és a szolnoki ispáni cím. A két megye megkülönböztető neve Belső- és Külső-Szolnok, a XV. században pedig létrejön egy harmadik, Közép-Szolnok megye is. A település a következő századokban is jórészt királyi kézen marad, bár elég sokszor eladományozták. III. Béla a szolnoki révjövedelem egy részét Boleslav váci püspöknek engedte át, aki 1211-ben a leleszi prépostságnak adja.

IV. Béla a tatárjárás után 1249-ben, a várban lakó új telepeseket földjeikkel együtt Pál udvarbírónak adományozta. 1335-ben Károly Róbert Szolnok városát Kokas mestertől vátotta vissza. 1367-ben Kapanyai Miklós tulajdona, aki a birtok felét Trencsik Ilonának zálogosította el. 1380-ban Nagy Lajos király birtoka, és több évtizedig királyi tulajdonban marad. Ezért adományoz városi rangot 1422-ben Zsigmond Szolnoknak.

1426-ban átadja Brankovics György szerb despotának – más tiszai birtokokkal együtt – Nándorfehérvárért cserébe. Ő továbbadja 1439–1441 között Birini Pálnak.

1275-ben IV. László Szolnok ülmezi és csányi földjeit eladományozza, oklevele nem eredetiben marad fenn, hanem Nagy Lajos 1351-es átírásában, ill. annak másolatában. A XIII. század folyamán az uralkodói hatalmat erősítő királyi vármegyék fokozatosan kiszélesedő nemesi önkormányzat és önigazgatás szervezeteivé, nemesi vármegyékké alakultak át. A szolnoki vár jelzett várbirtokainak eladományozása is a királyi vármegyeszervezet felbomlásának általános velejárója volt.¹

1436-ra az egykor a Tiszától a Kárpátokig húzódó nagy Szolnok megye Tisza melletti része Szolnok székhellyel Külső-Szolnok néven önálló vármegyévé alakult. Ennek területén is megjelennek a török elől menekülő balkániak (Kengyel). Az oklevél továbbá felvilágosítást ad a Jászkunság és Szolnok vármegye harcainak funkció szerinti összetételéről, valamint először ad biztos hírt arról, hogy Szerbia 1439-40. évi török hódoltság alá kerülése után Külső-Szolnok vármegye központi területein is megjelentek a menekült rácok s Brankovics György birtoka lesz a terület.² Brankovicsot 1450-ben megfosztják birtokaitól, ezek egy része Hunyadi János kezére kerül. Szolnokot azonban a király Pálóczi Mihálynak adományozta.

1461-ben Mátyás király parancsa a szolnoki sókamara vezetőjéhez: „[...] miszerint azonnal és haszonlesés nélkül[...] a mondott szolnoki királyi kamaránkból a mondott egy tömény só a szóban forgó Imrének [...] minden [...] késlekedés nélkül a mi számlánkra [...] kiadni tartozol [...]”³

A középkori Magyarországon a királyi jövedelmek egyik legfontosabb bevételi forrását a só alkotta. Az erdélyi só nyugati irányú szállítására több útvonal is kialakult a XI. századtól (egyesek szerint Szolnok vármegye is ennek biztosítására szerveződött meg). Szolnokon régi sókamarai szervezet működött, mely a török hódítás miatt szűnt meg, s csak a XVIII. században alakult újjá.

1495-ben keletkezik Külső-Szolnok vármegye alispánjának bizonyáglevele Istvánházi László szolgabíró nyomozásának eredményéről, amely eredetiben fennmaradt. Alapvető helytörténeti értéke abban áll, hogy –jelenlegi ismereteink szerint – a legkorábbi olyan forrás, amely bizonyítékot szolgáltat Szolnok mezőváros megyeszékhely funkciójáról.⁴ Egy 1507-es oklevél, a budai káptalan jelentése Szapolyai János királynak Werbőczy István és Imre nevű fia Szolnokba és más birtokokba történt beiktatásáról bizonyítja, hogy ez idő tájt ki volt a terület birtokosa. Az oklevél eredeti, hiteles, függőpecsétes.⁵

Pálóczi Mihályról bátyjára, Antalra száll Szolnok, aki 1526-ban Mohácsnál életét veszti. Így a várost egy évvel később Zápolya hívének, Krón Gotthárd budai várnagynak adományozta. 1538-ban már Werbőczy István birtokolja Szolnokot, majd újra királyi fennhatóság alá kerül. A Dózsa-féle parasztháború feltehetőleg a külső-szolnoki és hevesi jobbágynépesítést is megmozgatta. A jászok és kunok részvétele a megmozdulásban egyértelműen nem bizonyított.

A mohácsi csatát követő trónharcok során török segítséggel Szapolyai János jó egy évtizedre biztosította uralmát az ország központi területein. Híveinek számos birtokot adományozott, nemritkán a Habsburg-pártiak elkobzott javaiból. Werbőczy István utóbb a kihalt Pálóczy család több jóságát is megszerezte, így Szolnokot is.

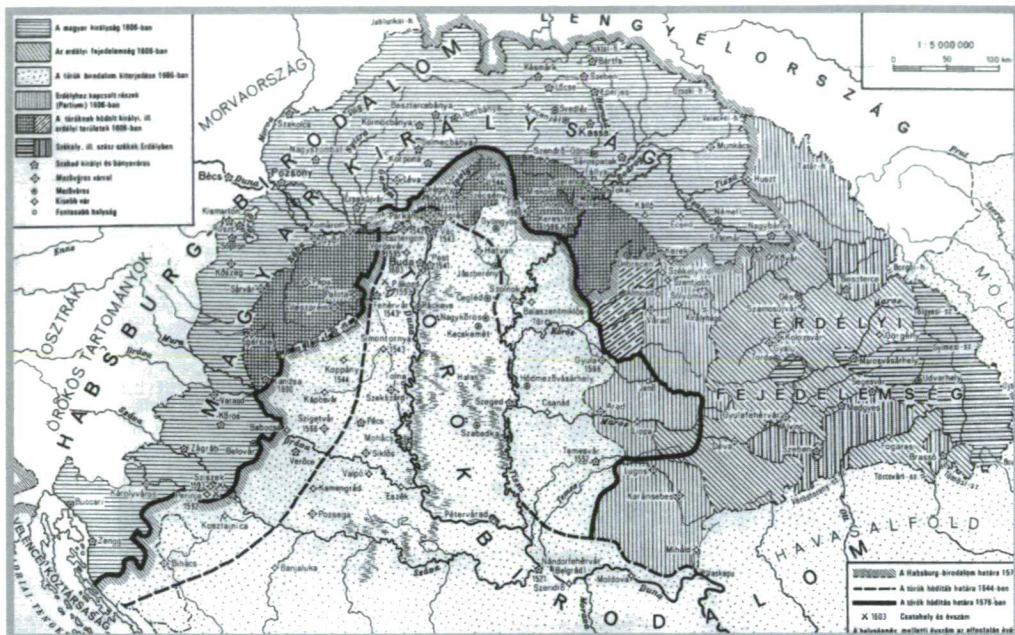
TÖRÖK EMLÉKEK

1549-ből való Heves vármegye kémeinek jelentése arról, hogy a törökök Szolnok közelében várat akarnak építeni. A török Szegednél nagy mennyiségű faanyagot halmozott fel, amit a szolnoki vár építéséhez szándékozott felhasználni. /Dobó István kémei jelentik Nádasdy Tamás főkapitánynak./ Dobó javaslatára Salm Miklós és Báthori András vezetésével királyi csapatok szállták meg Szolnok környékét és megkezdték a földvár építését.⁶

Az építésen jelenlévő Salm Miklós így írt a munkákról: „[...] az erődítéseknel azonban nagy nehézséget okoz, hogy nincsenek nyomok, vagy jelck, amelyek mutathatnák, hogy ott azelőtt valamilyen erősség állott volna [...]”. Ennek ellent mond a munkálatoknál szintén jelenlevő Bernardo de Aldana visszaemlékezése, mely szerint „[...] kibővítették és megerősítették a régi földsáncot, melyet a két egymásba torkolló folyó fog közre, azonképpen neki-fogtak egy felette szilárd, jó formájú, háromszög alakú erőd felhúzásának[...]”. Nyilvánvaló, hogy a fent említett források szerzőit nem történeti szempontok érdekelték, hanem az erőd építése, és Salm csak látogatta az építkezést, Aldana viszont végig jelen volt, sőt a tervezésben is részt vett. A vár így egy gerendával megerősített palánkvár, szabálytalan trapéz alakú, négy sarkán egy-egy ólász bástyával. Védhetőségét azzal növelték, hogy a Tiszát és a Zagyvát egy új csatornával kötötték össze, így a vár szigetre került. A vizesárok, a Tisza és a mocsarak szinte megközelíthetlenné tették a szolnoki erősséget. A kapukat faragott kövekből építették, a palánkokba 3600 darab 16 méter hosszú tölgyfa oszlopot építettek be. A város felől a várba csak felvonóhídon át lehetett bejutni. A vár építése után egy évvel a várost is körülvetették palánkkal, melyet öt bástya védett. A környékbeli falvak és mezővárosok lakossága, kb. 6000 ember végezte a munkákat. Az élelmezésről a váci püspökség és az egri vár jobbágjai gondoskodtak.

A várat kiépítése után a legjobb katonákra bízta a király, először Horvatovics Bertalan főkapitányra. A török 1552-es hadjáratán már Nyáry Lőrinc a várkapitány, alkapitányai Móre

2. ábra A TÉRKÉPEN JÓL LÁTHATÓ SZOLNOK FONTOS STRATÉGIAI HELYZETE

Gáspár és Pekry Gábor. A király a vár megerősítésére 24 ágyút, 3000 puskát, 800 mázsa puskaport és naszádot küldött. 1552. augusztus 24-én a török csapatok Ali budai pasa vezetésével megszállták Szolnok környékét. A vár védői segítséget kértek a királytól, de nem érkeztek meg a királyi seregek. A vár védőserege pár száz magyar lovasból, naszádosból, német, cseh és spanyol zsoldosokból állt. Az egyesített török sereg létszáma kb. 40 ezer, velük szemben a vár védői alig 1400-an lehettek. A várvédők közül az idegen zsoldosok – látván a hatalmas török tábor – a Tiszán át szöködni kezdtek. Először a németek, csehek, majd a spanyolok, és a magyar lovasság is elhagyta a várat éjszakánként. Szeptember 4-ére csak egy 50 főnyi hajdúcsapat, élükön Nyáry Lőrincsel, szállt szembe a kapun bezúduló török túlerővel. A szolnoki vár rövid küzdelem után török kézre került. A török általában, ha bevett egy várat, akkor csak a legszükebb építési, javítási munkákat végezte el, majd csak akkor, amikor a hódítás szilárdnak bizonyult, építette újjá, vagy erősítette meg. Szolnokból, a hevenyészett palánkvárból egy többszörös védművel ellátott, a kor követelményeinek megfelelő erődot építettek.

A szolnoki vár bevétele után fontos közigazgatási központ lett, a szolnoki szandzsák székhelye, amit kiváló stratégiai elhelyezkedésének köszönhetett. A kelet-nyugati útvonal és az észak-déli vízi út találkozásánál állt, valamint középen az Erdélyi Fejedelemség és a Magyar Királyság közti, ideális felvonulási terület hadjáratokhoz. A vár környékének elfoglalása után az 1560-as évek végére a szolnoki vár kiegészítő védműveiként Törökszentmiklóson és Jászberényben is kisebb palánkvárakat emeltek. A Tiszán először állandó hidat a törökök építettek 1562-ben. A városban is megjelennek a jellegzetes török épületek: a dzsámi, türbék, fürdők, lakóházak épültek.

A keresztény templomokat mecsetté alakítják, építenek kőből két kaput (Egri-kapu,

Belgrádi-kapu). Volt még egy, harmadik is, a várból a Tiszához vezető vízi-kapu. Bektas pasa a Belgrádi-kapura órát tetetett, ő építette a dzsámit és a fürdőt is. A hősök temetője a váron kívül, a Tisza jobb partján, a Zagyva mentén helyezkedett el.

Szolnok szultáni khász város és a kádi székhelye lett, így bizonyos védettséget élvezett. A védett átkelőhely forgalmát növelték a hajósok, akik a Dunáról is feljártak, a tutajosok, akik fát, zsindelyt és sőt hoztak a Kárpátokból és a Felső-Tisza vidékéről. A tiszai kereskedelem, valamint az állandó híd nagy forgalma jó bevételi forrás volt a város számára, amit a török adóösszeírások és a ránk maradt vámnaplók megerősítenek.

Újranépesedés és újjáépítés s a Rákóczi-szabadságharc

Százharminchárom éves török uralomnak szakadt vége 1685-ben, amikor Mercy altábornagy serege visszafoglalta a szolnoki várat. A török felgyújtotta a várat és a hidat, és Szeged felé elmenekült. A háborús pusztítás nem ér véget a vár bevételével. 1697-ben a Tokaji-féle felkelés idején újra hadszínterré válik, a kurucok feldőlnek, de csak rövid ideig birtokolják. 1702-től a város a pozsonyi Magyar Kamara óbudai uradalmi tiszttartósága alá tartozott. Ezekben az évtizedekben Szolnok még jelentős erősség.

Az újonnan letelepedett lakossággal ferences szerzetesek is jöttek, akik megkezdték a várból levő romos templom helyreállítását. A török mecsetté átalakított középkori templom a város legértékesebb műemléke, de az újjáépítéskor ólomborítású kupolája elpusztult.

1703 nyarán Rákóczi serege már birtokolja a Tiszántúl nagy részét. Watters szolnoki várparancsnok sürgeti is a szolnoki vár megerősítését. Az ekkori vár leírása: „[...]a vár kicsi és meg van erősítve három, földből készült, szabálytalan alakú bástyával, és a Tisza felé két oldalazó művel van ellátva, amelyen még többé-kevésbé állnak a régi palliszádák: van két kapuja; és egy szállás három ferences atya és egy laikus részére, mellette a templom. Van még egy lakóépület a parancsnokhelyettes és a kapitány részére, akik a budai főparancsnokságtól függenek, ahonnan erősítésül egy hadnagy vezetésével száz embert vezényeltek ide; a kaszárnya meglehetősen romos állapotú, van még egy katonai gyakorlótér is, ahol 3-5 század elhelyezhető [...]a Zagyva töltése romos állapotú, a vár árkait csinálják. A sószállítás ritka [...] A település nincs olyan állapotban, hogy erős vár ne lehetne [...]”.

Szeptember végén a kurucok elfoglalják a várat, Rákóczi generalátus székhelyévé teszi. Nagyszabású erődítési munkák indultak, amelynek állapotát Károlyi Sándor 1705. október 4-én

3. ábra A SZOLNOKI VÁR A TÖRÖK KORSZAKBAN

Szolnokról Rákóczinak küldött leveléből adta közre Thaly Kálmán: „Ha Ngod méltóságának, Kegyelmes Uram, unalmára nem leszen: ezen Szolnok várának constitutiójáról csekély ítéletemet elmondom. A nro 1. Ad nrum 2. Holott kapuhely hagyatott, fundamentaliter kész és perfectióban vagyon [...] A nro 5. Usque ad 6-tum, az holott most az kapu vagyon, noha földhányások vannak; de regularitás semmi sém lévén az praemittált oldalához való, csak most tataroztattam; semmirekellő... Ez belső erősségnek, Kegyelmes Uram, az mely darab híjja vagyon, az ingenier opiniója szerint az idén el nem készül... Belül az várban se prófontház, se kemence nem volt; mindeniket helyben állítottam. Csak ezen belső helynek extrema defensiójára megkívántatik 2000 ember [...] élelmeztetése [...] rekvisitumi [...] De, azt bánom, Kegyelmes Uram, hogy Ngodnak papiroson mindent eleiben visznek: in reum natura semmi sincsen; másnak megyen az feje főzti belőle! [...] Ha pedig meg kell épülni, Ngod vele ne késsék; assicurálok: oly erősség lehet, hogy cum provisione nagyot használhat. Sőt megmérven az Tiszát, bástyái alatt malmak is lehetnek. Munka nélkül semmi sem lehet, de avval Isten segítségéből minden! [...]” (7.) Károlyi leveléből a szolnoki vár építésén dolgozó mérnök neve nem derül ki. Rákóczi 1706. Április 9-i leveléből megtudjuk a hadmérnök nevét: „[...] Berzonville nevű incsenérünk [...]”⁶

A Szolnokon folyó építőmunkát szinte napok múlva abbahagyásra kényszeríti Rabutin császári tábornok, Erdély parancsnokának közlekedése. Útvonala 1706 augusztusától Szeged, Szolnok, Eger, Szikszó, Kassa, Tokaj, Debrecen, Szolnok, 1707-ben Pest. Rabutin első itt-éltékor a várat megerősíti, második távozása után felrobbantja.⁸

1706 végétől pusztán marad Szolnok, a Rákóczi-szabadságharc eseményei távol zajlanak. 1710. május 5-én Jászberényből írja Rákóczi Bercsényi Miklósnak, hogy „[...] újonnan való reparációját szükségesnek ítélem, de kisebbé kell csinálni, mintsem volt, id est 200 hajdúra[...]”⁹ A következő levelét már a szolnoki vár megtekintése után küldi Rákóczi, ismét Bercsényinek: „[...] tovább is így látom: kisebbíteni is meg lehet, az mint én értek hozzá, úgy ítélem, hogy 500 ember két hónap alatt megépítheti, azonkívül, az mit rontani kell. Mert az mint Kegyelmed is által fogja látni Ebeczki relatiojából is [...] Szolnok nélkül mind Egertől, mind Ujvártul elrekedünk [...] azért Lemér (Lemair fr. hadmérnöktiszt) gyűjjön [...]”¹⁰

Rákóczi rendelkezésére nyomban megindul Szolnokon a vár megerősítése. 1710. júniusi levelében (Esterhás Antalnak) írja: „[...] s még Szolnok is teljességesen meg sem épült, melyben legnagyobb és szorgalmasabb munkája az ingsenérnek az palezáták beállítása[...]”

A palezáták – paliszádák – állandó emlegetése arra utal, hogy a Tiszán érkezett tutajok fenyőszálaival erősítették meg a vár falait és külső bástyáit, hogy a palánkvár külső oldalai elég meredekké lehessenek. A szolnoki vár megerősítése és építése 1710 tavaszán és nyarán Rákóczi azon tervének része volt, hogy a császári seregek ellen hadseregével védelemre rendezkedik be a várakban és a megerősített városokban. Védelmi vonalnak a Tiszát jelöli meg. Minden lőszer- és élelmiszerkészletet az észak-keleti országrész váraiba szállíttat.

1710. október 15-én megkezdődik Szolnok ostroma. „Szolnok vára úgyszólván ölébe hull, pedig elszánt parancsnok Csajághy János brigadéros és erős őrség védte. De Cusani császári alezredes felszólítására a huszárvár háromezer lovas őrsége fellázadt a parancsnok ellen.” Így került a vár 1710. október 17-én a császáriak kezére.

A Rákóczi-szabadságharc időszakából közreadott 1705-ös és 1706-os váralaprajzok azt mutatják, hogy a szolnoki vár bástyái nem rondellák, hanem szögletbástyás kiképzésűek. De ez érthető is, hiszen a Rákóczi hadseregében foglalkoztatott francia hadmérnökök irányították a várépítési munkálatokat, és valószínű, hogy a terveket is ők készítették. Márpedig az idő

tájt az olasz és francia várépítési szakkönyvek a szöglet- és fülesbástyás várszerkezeteket, falak elé kiugró védművekkel és csillagsáncokkal tartották korszerűnek a XVI. század közepétől a XVIII. század végéig. A szolnoki vár is ebbe a csoportba sorolható.

A szatmári békét követően ismét készült katonai felmérés a szolnoki várról, amelyet a Kriegsarchiv gyűjteményében őriznek. Címe magyarul: „Amilyen Szolnok 1712. január 1-én”. A felmérés előzményei: 1711. május 2-án a Haditanács utasításokat küld Bécsből Szolnok rendbchozatalával kapcsolatban: „[...] sok helyen a Tisza folyó miatt nagyon tönkremegy [...]”. Július 24-én pedig „Elconora Magdalena Theresia anyakirálynő utasítja a pozsonyi kamarát, hogy a szolnoki várban lévő, romos állapotú kaszárnnyak helyreállításához szükséges anyagi fedezetről a szolnoki harmincados útján gondoskodjanak.”

S hogy nemcsak helyreállítási munkák folytak a szolnoki várban, azt kiolvashatjuk a Haditanács rendelkezéseiből, amely szerint 1712. február 28-án „a bécsi udvari kamara [...] sürgeti a pozsonyi kamaránál a kassai, a szolnoki és lipótvári katonai építkezéseket (fegyvertárak, lőpormalom, lőportornyok stb)”.

A várban folyó katonai építkezések levéltári adatain kívül Szolnok város polgári életére vonatkozó adatok is bőven találhatók. A „Conscriptio oppidi Zolnok” című összeírást 1714. július 22-én Matyasovszky Ferenc szolnoki harmincados készítette latin nyelven. Botár Imre idézett tanulmányában használta ezt a forrást: „A vár és a külsőváros között van egy belső város, sánccal körülvéve. Itt székel egy kapitány császári zsoldon lévő magyar lovasaival és gyalogjaival. Itt van a harmincadház, ... nyerstéglából... A sóraktár is itt van, mellette egy nagyobb ház, újonnan építve, téglából, zsindellyel fedve, istállókkal. Egy magtár is van Ófelsége költségén emelve, égetett téglából, zsindellyel fedve. Ez a városrész áll három utcából. A külső város négy utcából áll; e mellett a Tisza partján a ferencseknek van egy faháza..., van egy hosszú, istállószerű, hitvány templomuk, sövényfalból..., padozat nélkül, náddal fedett tetővel. Magában a várban van egy elhagyott templom kövekből és négyszögletes téglákból: egykor a török által építve”.

Szolnokra 1710 után ugyanaz a lakosság tér vissza, amely a török hódoltság után nekifogott a termelőmunkához. Botár Imre talált rá a kancelláriai levéltárban III. Károly „Exemptio-nalis a publicis oneribus pro regio oppido Szolnok praeteritis motibus totaliter ruinato”¹¹ címen 1712. december 15-én kiadott oltalomlevelére, amelyben három évre felmentik a szolnokiakat a közterhek viselésétől, hogy annál gyorsabban és könnyebben tudják saját házaikat felújítani, a lakosságot növelni, a jövőben a közös terheket annál könnyebben tudják viselni. Az oltalomlevél hivatkozik a szolnokiak kérelmére, amelyben elmondják, hogy „az utolsó évek belső zavaraiiban a városukat megtámadták és elhamvasztották, majdnem a földdel egyenlővé tették. Igen sokan a lakosok közül fegyver által elpusztultak, a többiek pedig innen elszéledtek, végül azok, akik az ellenség fegyvereitől megmenekültek, visszatérnek, lakóhelyüket és házaikat restaurálni kezdték.”¹¹

Újból folyamatossá válik Szolnokra a sószállítás is.

A híd

A Tisza-hidat akkor báró Dilher Ferenc ezredes, szolnoki parancsnok építette, aki elismert szakértő volt a hídépítésben. S nem csak a Tiszán kellett a hidat elkészíteni, hanem a Szandáig vezető töltés mocsári hídjait is. A hidak, utak építésének munkája legnagyobb részt

a szolnoki lakosságra hárult, hiába volt oltalomlevelük. Botár Imre kutatásaiból tudjuk, hogy Zenneg Kristóf „[...] látván, hogy minden vagyonukból ki vannak fosztva hűségüket pedig megőrizték nehogy a város pusztá maradjon, viszont a kincstár is valamelyes jövedelmet kapjon. A szerződés szerint Szolnokhoz két kincstári pusztá is tartozott: Ács és Szentiván.”¹²

Szolnokon ez időben az alábbi kamarai hivatalok működtek: a harmincad hivatal, amelyhez a szolnoki hídvám jövedelme is tartozott; a sókereskedelem ellátását szolgáló hivatal és a kamarai tisztartóság (provisoratus). Ezekből legtovább maradt fenn a legnagyobb jövedelmet jelentő sóhivatal. Szolnok maga az országban lévő 13 sóhivatal összjövedelmének 1/8-át szolgáltatta. Éppen ennek a jelentős sókereskedelemnek köszönhető, hogy a Máramarosból a Tiszán a szolnoki sólerakathoz érkező só értékesítéséhez szükséges Tisza-híd és ártéri hidak építéséből számos terv készült. Botár Imre tanulmánya szerint háromszor kellett újjáépíteni a kincstárnak a hidat (1689–1692, 1715–16, 1740–42).

Szolnoknál azonban ennél többször került sor hídépitésre, csaknem minden évtizedben. Ez hiteles mérnöki rajzokkal is igazolható. Prati kamarai építésmérnök térképén látszik, hogy a Szolnok–Szanda közti út kijelölése és az új Tiszahíd helyének rögzítése volt a cél. Ezért a várat szinte csak térképjeszerűen vázolja. A középkori város helyét, a külső várat fal veszi körül. Magában a városban utcák látszanak. A katonaváros és a vár között fahidat jelez, amelyen át a várból kelet felé kijutva a Tisza jobb partján is utat jelöl Szanda felé.

Az 1723-as tervrajzokból nem állapítható meg, hogy akkor megépültek-e a sóházak, mivel ezeket a rajzokat a rá vonatkozó iratok nélkül leltározták a Hofkammerarchiv térkép-és rajztárába. De Fortunato di Prati térképén sóházat jelez, és ez valószínűsíti. Mivel Szolnok a legnagyobb sókereskedelmet lebonyolító sóhivatalok közé tartozott akkor, szükség is volt rá és a jövedelemből telt is. A kincstári épületek emelték a városképet is, hiszen az 1728-as országos összeírás Szolnokon 33 házról, 32 kunyhóról és 14 veremlakásról ad számot.¹³

Ehhez hozzá kell még számítani a kamarai lakó-, hivatali és raktárépületeket, valamint a katonaság által használt, de az összeírásból ugyancsak kihagyott lakó és laktanya épületeket is. Bél Mátyás Magyarország tíz megyéjét leíró, ötkötetes munkája folytatásaként végigjárta a Jászkunságot és a Külső-Szolnok megyei részeket. A helyszíni gyűjtésekkel készített földrajzi, történeti, népeleti feldolgozása Szolnok megyéről korai halála miatt ugyan nem került kiadásra, de latin nyelvű kéziratából megjelent a Szolnokra vonatkozó rész.

„Szolnok *mezőváros*. Nagy település ez, szalmával fedett alacsony házak tömege, mely több városrészre különül. A nyugati városrészben van a Ferencrendiek kolostora. Templomukat 1730-ban egy szélvihar leszakította a monostor falától. Dél felől a Tisza partján látszik a királyi kincstár épülete, a sólerakó hely. A lakosság magyar, de keveredett németekkel és tótokkal. Utóbbiak még ruházkodás tekintetében sem igen különböznek a magyaroktól. E jövevények a többiekkel együtt a török kiűzése után kerültek ide, a katolikuson kívül más vallást nem tűrnek meg. A Tisza és a Zagyva környékén gazdag, termékeny a föld.

A szolnoki vár és a híd. A hasonló nevű város délkeleti részén fekszik. Nem tudni, ki s mikor építette. Alaprajza négyszögű. Palánk övezi, négy sarkán ugyanannyi bástya védi, de az építőanyagot egész magasságában oly szabályosan és szilárdan rakták egybe, hogy falazott erődítmény benyomását kelti, ezenkívül sánccal is megerősítették. Belül van a templom és az őrség szálláshelyei, kívül az árkok, melyek két oldalon mély szakadékként veszik körül a várat. Déli oldalát a Tisza medre és folyása védi, nyugatról a Zagyva ömlik a Tiszába, így a várárok szerepét tölti be s az egybefolyó vizekkel – szükség esetén – clárasztható a vár egész környéke. A város északnyugatra terül el a vártól, csak a Zagyva vize választja el; ugyanott egy nevezetes

híd is átíveli a Tiszát. Az egész folyamszakaszon csak ez az egy híd látható. Úgy mondják, régebben tutajokból összerakott hajóhídja volt itt a Tiszának. Fenntartási költségei a királyi kincstárát terhelték, mivel a vár és a város a kincstáré.”

Szerencse, hogy éppen abban az évben készített Fortunato di Prati kamarai mérnök a szolnoki Tisza-híd középso részének magasztásáról egy tervet. Felirata német nyelvű: „A szolnoki Tisza-híd egy részének metszete, ahogyan jelenleg áll.” A rajzból az is kiolvasható, hogy a hídon kétpályás forgalom lehetett. Ennek a magasztási rajznak felirata magyarul: „Az új terv metszete, amely a szolnoki Tisza-híd legnagyobb (hajózó) nyílására magasztást tesz lehetővé, ezáltal a legnagyobb sószállító hajók is minden időben akadálytalanul át tudnak jutni Belgrád felé.” 1730-ban Prati meg is kezdte a magasztási munkákat, hogy megelőzze a téli jégzajlással járó zavarokat.

1732 márciusában a jeges ártól megrongálódott. Ugyanebben az évben Prati újból készített egy térképet a szolnoki átkelőhely környékéről. Nagyon finom alaprajzát adja a várnak. A négy sarokban jól kivehető a bástyákra felvezető földút, valamint a déli fal közepén kiugró bástyára is. Precízen megrajzolja a város felé vezető fahidat is.

Szolnokról a Tiszántúlra – a Nagyunságon át – vezető utak használhatósága az időjárástól és az árvizektől függően tehát a következő volt:

A régi út a hídtól kiindulva a Tisza bal partján ment Szandáig (árvíz esetén alig használható).

A Tisza-hídtól Szandáig az újonnan tervezett egyenes töltés (töltéshidakkal), amely kis és nagy árvizeknél is használható.

Szandától száraz időben a Dersigáton, Kengyelszögön, Törökszentmiklóson keresztül vezet a legrövidebb út a Büdösgátig, illetve a Kakaton át.

A legnagyobb árvíz esetén pedig Szandától délre vezet az út Varsányon át a martfői kanyarig, onnan északkeletnek fordulva egyenest Törökszentmiklósnak.

Mivel Bél Mátyás idézett írásában és Fortunato di Prati térképén 1730-ban megrajzolják a ferencrendiek kolostorának és templomának helyét, amely a várostól nyugatra épült, idézzünk egy-két építési iratot erről a nagyszabású építkezésről, amely ma is Szolnok legértékesebb műemlékegyüttese.

„Alább meg írt Szolnoki T. Pater Franciscanus Attyám Uraimék Residentiájának Syndicus Confratere alkudtam meg Egerben lakos Carlone János kőműves Mesterrel az Delineatio szejnt építendő egy traktusért, amely Tractusban végig pincze, felől kamra és konyha is foglenni, mint az Delineatio mutattya...”¹⁴

Egy 1734-es szerződés néhány adata, amelyben a templom építéséhez szükséges kövek vágatásában állapotodnak meg: „minden ölert egy Rhénes forintokban és egy Icze borban [...]”¹⁵ Fortunato di Prati 1735-ben is foglalkozott a szolnoki Tisza-híd javításával és a szandai töltés reparálásával, amelyek karbantartásáról – a kamarai sószállítások miatt – neki kellett gondoskodnia.

Az 1739-es tűzvész

Nemcsak építőmunka folyt Szolnokon, hanem az évente szinte rendszeresen jelentkező árvizek mellett más természeti csapások érték a várost. A fából készült, zsindellyel, náddal fedett, sűrűn beépített városra mindig veszedelmet jelentett a tűz, különösen, ha szélviharral

párosult. „1739. március 12-én éjjel – írja Botár Imre – Bozsó Imre kertjében támadt tűz az egész várost elhamvasztotta, még a sópajtákát s a sótiszték lakását is.” Az orkánszerű szél az égő zsarátnokot a Tisza-hídra is rávitte, és azt felgyújtotta, sőt még a Tiszán lévő tutajok egy része is égett. A rendház és a templom épen maradt. Ez arra utal, hogy a várostól nyugatra úgy helyezkedett el, hogy nagyobb szabadterület választotta el a lakóépületektől, s ez a beépítetlen terület megakadályozta a tűz tovaterjedését.

Az 1739. március 12-i pusztító tűzvész a város történetének sok értékes dokumentumát is megsemmisítette, mert a hivatalok iratain kívül elpusztult a város iratanyaga is. A kárt még növelte az, hogy 1742. szeptember 19-én újabb 175 ház égett le.

Az 1739-es tűzvésznek – a Tisza-hídat ért – pusztításait felmérhetjük a Hofkammer-archivban talált hídépítési tervrajz alapján. Készítője Hrubí János kőműves pallér- és ácsmester Pratinak is munkatársa volt, aki Prati halála után a szolnoki Tisza-híd és környékbeli Büdösmeg Kakat-ér hídjait tartotta karban, továbbá az 1739-ben leégett Prati-féle Tiszahídnak helyére saját terve alapján új fahídat épített [...]”

Szolnok szülötte: Verseghy Ferenc

Ilyennek látta a Tisza-part panorámáját Szolnok szülötte, Verseghy Ferenc, aki gyermekkori élményeire így emlékezik:

„Hirdessék egyebek más városit ősi Hazánknak...
 Én küül szolnoknak sükeres térségeit áldom,
 Hol remegő szemeimbe az első
 Napragyogás ötlött. Itt hempelyeg enyves iszapjárn
 A Tiszavíz; itt omlik ölébe
 Zagyvánk. Egybevegyült vizeinn a szóke folyónak
 A szép híd: a Szandai dombig
 Két sor fűzfa között izmos töltések; utánnok
 Szöllők a Varsányi határig.
 Legmagosabb parttyán a víznek látszik az egyház,
 A sőtár s a hajdani földvár...”¹⁶

Verseghy Ferenc a *Külső Szolnok* című költeményében poétanyelvén azt fogalmazta meg, amit tanulmányunkban régi térképek, metszettek, épületalaprajzok segítségével mi is akarunk, plasztikusan elénk tárni, milyen volt Szolnok a 18. században. Milyen szerepe volt a Tisza-hídnak, a töltésútnak Szandáig, vagyis a tiszai átkelőhelynek, és milyen épületeknek tükörképe villant fel a Tisza néha csendes vizén?

Megengedhető talán, hogy munkánk során Verseghy Ferencről többször szoltunk, hogy mondandónkat kiegészítsük egy olyan várostörténeti és műemléki adattal, amely az 1777-es Canonica Visitatio tanulmányozása során bukkant fel. Egy olyan – ma már nem létező – műemlék építéséről van szó, amely Verseghy családjához kötődik. A kápolnák felsorolásánál ezt olvashatjuk: „Alterum in Oppido prope Domum Civitatem exiguum, quod vix Sacerdotem et Ministros capit, in hon. S. Rochi circa an. 1749. Á Joanne Versegi...”

Magyarul: a kápolnák közül „a második a városban, a városháza közelében, olyan kicsiny, hogy alig tudja befogadni a papot és a ministránsokat, 1749 körül Versegi János –

egykori varsányi intéző, azután szolnoki lakos – emelte Szt. Rókus tiszteletére... Műemléki szempontból még egy érdekes adat található ugyanebben a Canonica Visitatióban: a Partos kápolna építése pontos idejére. Ma ugyanis 1799-et tartják a keletkezés évének, de valójában 82 évvel korábban épült, ha akkor egyszerűbb formában is. Ez a dátum azt is jelenti, hogy jelenleg, a vasútállomástól nyugatra lévő, Partos kápolna Szolnok legrégibb műemléke, ha 1799-ben át is építették.

A bizonyíték magyar szövege rövidítve: A városon kívül fekvő halmon a Szűz Mária látogatásának tiszteletére (népi nevén Sarlós Boldogasszony) szentelt kápolnát egy Kilian nevű kegyes német emelte, 1717. október 12-én kelt püspöki engedéllyel. A szolnoki várat részletesen bemutató térképek közül kiemelkedik az 1753-ban készült, amely a Kriegsarchivban található. A térkép katonai célokra készült, mert döntően katonai épületeket és építkezéseket részletez, de mégis tartalmaz egy építészettörténetileg és műemléki szempontból fontos adatot a középkori templomról és a hozzátoldott török mecsetről.

Szolnok a XVIII. század végén

Xavier de Feller belga származású utazó írta 1767-ben: „Ez idő alatt nyolcszor jártam Szolnokon [...] Szolnok hírnevét várának köszönheti, amelyet I. Ferdinánd kezdett építeni, és amelynek hosszú időn át a törökök voltak az urai. A vár egy háromszögletű földdarab, amelynek a Tisza és egy másik folyó nehezíti meg a bevételét. A nagy várkapu alatt láthatók egy – a Tiszában talált – óriás állat csontjai. Ez az óriás lehetett 12-14 lábnyi (mammutcsont) [...] A szigorított ferencrendieknek szép templomuk van Szolnokon. Ez atyák templomán és a városon kívül Szolnokon nincs más nevezetesség, mint a sóraktár. A szolnoki vár helyőrsége ma 100 ember. A várban és egész környékén, éppen úgy, mint Szeged táján, ha kissé leás az ember a földbe, emberi csontok és rettenetes háborúk emlékei tűnnek elő. Magyarország az a táj, ahol Hollandiát és Lombardiát kivéve, a legtöbb háború volt. Mindenütt csaták emlékeire és sáncokra találunk rá [...]”¹⁸

1769-ben fogalmazta meg Bózsó Menyhért, a város főbírája a „Mi illeti terheit és fogatkozásait az Várasnak?” kérdésre a választ: „Első az: hogy a Népnek számához képest sem szántó földekre, sem kaszálóra nézve nem elegendő az határunk. Annak okáért kénytelenítettünk Altsi nevű egész pusztát, Szent Iványi pusztának negyed részét Fölséges Camarátul [...] árendálni...

Második az, hogy a meg írt pusztákban kénytelenítettünk minden némű hevrő szarvas marháinkat, lovainkat, sertés nyájainkat tartani.

Harmadik az, hogy Váras határában nevezet szerint Dögh hát kaszálón kívül semmi rétünk nem révén [...]

[...] Negyedik az, hogy határunknak szántó fölgyci két calcaturára (nyomásra) lévén föl osztva, az első oly törhető föld, hogy abban nevezetes fogyatkozást nem szenvedünk, az második pedig, aki a Zagya felé igyekszik, nagy darabon nemcsak hasznát nem vehető vak székekből áll, hanem laposabb is lévén [...] az vizektől el boríttatnak.

Ötödik az, hogy se szőlő heggyl, se erdővel nem birunk, mivel az egész határunkban nincsen [...]

A következőkben összegzik Szolnok kereskedelmi és foglalkoztatási viszonyait: „Köz javunkra szolgál, hogy Fölséges Camara említett contractusok (szerződések) mellett attyai

kegyességéből mindennemű uraságot illető Beneficiumokat (javadalom) úgy mint [...] a fél Tisza halászatot, Hídnak vámját, kilenczedet és csekély jövedelmű vásárjainknak az Várasnak Árendában meg engedni méltóztatott. [...] Mi szabadosoknak tartjuk magunkat, minthogy mindenkor contractualiter (szerződés szerint) tractáltattunk (számoltattunk) és Árendában éltünk...”¹⁹

A leírás teljesebb néhány számadattal, amely főleg a birtokállomány megoszlásáról és az állattartásról szól. Ezeket az úriszéki tárgyalás részére készítették 1769. március 11-én Szolnok város vezetői.²⁰

Egy jobbágytelkek Szolnokon kb. 22 magyar holdat jelent: a jobbágytelkek száma 455, egésztelkes jobbágy 63, féltelkes jobbágy 88, negyedtelkes jobbágy 205, nyolcadtelkes jobbágy 99, házas zsellér kevés földdel 81, házatlan zsellér föld nélkül 133, Szolnokon van úrbéres háztartás 688, mesteremberek száma 85, adóztatott ház 534, igásökör jobbágyoknál 919, hámos ló jobbágyoknál 901, fejős tehén jobbágyoknál 704, heverő marha jobbágyoknál 703, ménesbeli ló jobbágyoknál 145, juh jobbágyoknál 3282, sertés jobbágyoknál 327, szőlőskertek száma 370, jobbágyföld kisholdakban 3038, ezekbe vetett vetőmag (mérőben) 7861, kenderföld 335.

Sokkal részletesebb azonban egy 1772-ből való sószállító térkép, Georgius Milecz munkája. A térképet keretező szöveg számadataiból megállapítható az egyes sóhivatalokban árusításra került só mennyisége. Ebből kitűnik, hogy forgalom szempontjából Szolnok a legelsőek közé tartozik.

A szolnoki várban található régibb épületekről és magáról a városról nyerhetünk adatokat egy 1810 novemberében készült egyházlátogatási jegyzőkönyvből. Akkor felé állt a török mecsetből átalakított régi templom a Tisza partján: „A vártemplom a Tisza igen magas partján fekszik, dél fele néz. Régen épült, szilárd anyagból, tornya a hajó fölé emelkedő, magas gúla alakú és két harangocska [...] van benne. Három régi oltára van régi képekkel. A tabernaculum ugyanolyan régi [...]”.

„Van ezen kívül a városban több kápolna, az egyik a most épített toronnyal a város északi részén.” Ez a XVIII. század közepe előtt épült hozzá. A harmadik kápolnára vonatkozó adat azért érdekes, mert jelzi, hogy 1810-re a déli ipartestület önálló városrészként kezd kialakulni; a fűrészfeldolgozó üzemek, téglaegetők mellett lakóházak is épültek ott: „...a másik a város végén, a tőszegi határ felé, a Szent János városában toronnyal és két haranggal” Ez a kápolna 1733-ban épült barokk stílusban a mai Dohányfermentáló előtti téren, de amely az 1879. évi tiszai áradástól alámosva a Tisza medrébe omlott ott, ahol a folyónak a nagy beömlőse látható.

Jelenleg a vártemplom mögött álló, 1804-es évszámmal ellátott műemléki szobor eredeti helyét is megtudhatjuk a jegyzőkönyvből: „[...]A híd mellett, léckerítéssel ellátott helyen van Nepomuki szent János szobra, hasonlóképpen a városi tanács emelte és gondozza [...]”.

„Van ezenkívül a vásárok tartására szánt helyen, a városon kívül valami rom, ami kápolnát vagy profán tornyot ábrázol, és olyan régi, hogy a vezetőség biztosan nem tudta megmondani, mi az és mikor emelték, hogy mégis valami t örök maradvány, vagy tudniillik jele valami szabadság emléknak, azt a régi hagyományból gyanítják.”

Ez az építmény a víztorony és a szociális otthon környékén lehetett. Egy későbbi Canonica Visitatio kör alakúnak mondja, és „görögök kápolnajának” nevezi.

A vár végleges elbontását 1799-ben kezdik el az északkeleti bástya ledöntésével, majd 1811-ben a város felőleli kaput és annak védműveit is lebontják, ettől kezdve nem funkcionál katonai állomáshelyként. A kaputorony köveit és a török mecset maradványait az 1811-ben épült városházához és a zugyvai vízimalomhoz hordják. A várfalak salétromos, agyagos földjét pedig jórészt salétromfőzők használták fel.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BAKÁCS ISTVÁN: A sómonopólium Magyarországon. *Századok*, 1933.
- BÁNHIDI IMRE: *Rákóczi hadserege*. 1703–1711. Budapest, 1976.
- BENEDEK GYULA: *Külső-Szolnok megyei oklevelek a XV. sz.-ból*. Szolnok, 1990.
- BENEDEK GYULA: *Oklevelek és iratok Külső-Szolnok vármegye XVI. sz.-i történetéhez*. Szolnok, 1993.
- BENEDEK GYULA: *Oklevelek Jász-Nagykun-Szolnok megye történetéből*. 1326–1524. Szolnok, 1999.
- BOTÁR IMRE: *Szolnok települési, népesedési és gazdasági viszonyai a XVIII. sz.-ban*. Szolnok, 1941.
- GYÖRFFY GYÖRGY: *István király és műve*. Budapest, 1977.
- ILLÉSY JÁNOS: Adatok a Szolnoki vár építéséhez és első ostromához. *Hadtörténeti Közlemények*, 1893. XXVII. sz.
- KAPOSVÁRI GYULA: *A szolnoki vár visszafoglalása a töröktől 1685-ben*. Szolnok, 1985.
- MADARAS LÁSZLÓ (szerk.): *Vendégségben őseink háza táján*. Állandó régészeti kiállítás a Szolnoki Damjanich János Múzeumban. Szolnok, 1996.
- MÁRKI SÁNDOR: *Dózsa György*. Budapest, 1913.
- R. VÁRKONYI ÁGNES: *A Királyi Magyarország*. Budapest, 1999.
- SELMECZI LÁSZLÓ (szerk.): *Szolnok megyei múzeumi évkönyv 1982-83*. Szolnok, 1983.
- SOÓS ELEMÉR: *Magyarországi várak történeti fejlődése*. Budapest, 1912.
- THURÓCZI JÁNOS: *A magyarok krónikája*. 1978, Magyar Helikon,
- VARGA J. JÁNOS: *Magyarország különösen híres erődtárményeinek ábrázolása - Magyar várak német szemmel 1664-ben*. Budapest, 1995.
- WENZEL GUSZTÁV: *Árpád-kori új okmánytár IX*. Budapest, 1871.
- ZÁDORNÉ ZSOLDOS MÁRIA (szerk.): *Millenniumi Emlékkönyv-Válogatás Jász-Nagykun-Szolnok Megye írásos emlékeiből*. Szolnok, 2000.

JEGYZETEK

- ¹ Wenzel: i. m.
- ² Benedek 1990. 260–261.
- ³ Benedek 1999.
- ⁴ Benedek 1990. 284.
- ⁵ Benedek 1993. 248–249.
- ⁶ Illésy: 1893. XXVII. sz. 638–639.
- ⁷ Hadtörténeti Közlemények, 1888. 669–670.
- ⁸ J. L. BUSY DE RABUTIN: Emlékiratok... In: *Rákóczi Tükör* I. kötet. Budapest, 1973.
- ⁹ *Archivum Rákócziánium*, I. oszt., III. kötet. Közli Thaly Kálmán. Budapest, 1874. 59.
- ¹⁰ BÁNHIDI IMRE: *Rákóczi hadserege 1703–1711*. Budapest, 1976.
- ¹¹ Botár 1941. 19.
- ¹² Uo.
- ¹³ SOÓS IMRE: A jobbágyszőlő helyzete a szolnoki Tiszatájon. 1711–1780. *Damjanich János Múzeum Közleményei*, I. sz. 1958.

¹⁴ Conventio Muralis Agriensis: „A, A. 8.”

¹⁵ Conventio Lapidarum (Kőfaragók szerződése), 1734. aug. 22.

¹⁶ Versegly Ferenc: Külső Szolnok c. költeménye.

¹⁷ Az 1973. évi feltárást, Kaposvári Gyula vezetésével, Csányi Marietta és Raczky Pál, a Damjanich Múzeum muzeológusai végezték. Az ásatás részletei és a feltáró munka szerepel abban az egyórás filmben, amelyet Gaál István filmrendező készített 1973–1975-ben, *Képek egy város életéből* címmel Szolnok város történetéről és jelenéről.

¹⁸ Madaras 1996.

¹⁹ Heves Megyei Levéltár: Polgári perek 901. Sz.: Szolnok város főbírája és tanácsa 1769. márc. 7-én a város úrbéri viszonyait ismerteti az úriszék előtt.

²⁰ Uo.

BELVEDERE MERIDIONALE ALAPÍTVÁNYI HÍREK

Az országos történettudományi pályázat eredményei

A szegedi Belvedere Meridionale Alapítvány, a História szaklappal együttműködésben ez év őszén országos történettudományi pályázatot hirdetett. A Szegedi Tudományegyetem JGYTFK Történettudományi Tanszéke mellett működő alapítvány a pályázatokat elbíráló bizottság tagjainak, Dr. Szegfű László tanszékvezető főiskolai tanárt, Dr. Marjanucz László egyetemi docenst (BTK Új- és Legújabb Kori Magyar Történeti Tanszék), Dr. Zakar Péter főiskolai tanárt (JGYTFK Történettudományi Tanszék), és Kiss Gábor Ferencet, a lap főszerkesztőjét kérte fel.

„A pályázók szinte a teljes hazai történettudományi képzést reprezentálták. A felhívásra szerte az országból – sőt egy pályázó esetében külföldről is – érkeztek anyagok, melyek igen ígéretes kutatási terveket és megalapozott tematikákat tartalmaztak” – nyilatkozta az Educatio Pressnek Kiss Gábor Ferenc, főszerkesztő.

A pályázaton a következő eredmények születtek: I. díj *Furák Mariann* (Az Esztergomi Érsekség kormányzata 1848–1850), II. díj *Gyarmati Zsolt* (Egy kolozsvári napló mint társadalomtörténeti forrás), II. díj *Horváth Máttyás* (XX. századi, magyarországi vonatkozású naplók, visszaemlékezések közlése).

A Hálózat a Szabad Információért Alapítvány különdíját Magyar Nóra, a Szegedi Tudományegyetem Polgáraiért Alapítvány különdíját Farkas Katalin kapta.

„Az ösztöndíjasokkal folyik a szerződéskötés. A pályamunkák megjelennek a Belvedere Meridionale hasábjain. Nagy öröm ez nekünk, kurátoroknak, hogy non-profit szervezetünk ez évben majd kétszáz fő kutatói munkáját tudta ösztöndíjjal segíteni, ezért hálásak vagyunk támogatóinknak, akik lehetővé tették az ösztöndíjpályázatok meghirdetését” – mondta el lapunknak Jancsák Csaba.